

A photograph of Pasi Patokallio, an elderly man with glasses, wearing a dark pinstriped suit, a light blue shirt, and a patterned tie. He is sitting in a dark leather chair with his hands clasped in front of him. The background is a large, dark wooden bookshelf filled with books. The lighting is dramatic, highlighting his face and hands against the darker background.

MINÄ,  
ASEET  
JA  
MAAILMA

PASI PATOKALLIO

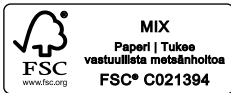
DOCENDO

**PASI PATOKALLIO**

**MINÄ,  
ASEET  
JA  
MAAILMA**

*Diplomaattiset muistelmat*

Docendo



**Kuvaliitteen valokuvat:**

STT-Lehtikuva: 12, 16, 17

First Dog on the Moon Institute: 30

Jani Patokallio (openflights.org): 31

Muut kuvat: Pasi Patokallion kotiarkisto

Helsingin Suomalaisen Klubin julkaisusarjan numero 17

Copyright © Pasi Patokallio ja Docendo 2023

Docendo on osa Werner Söderström Osakeyhtiötä

Kansi ja graafinen suunnittelu: Marjaana Virta

Kansikuva: Veikko Somerpuro

[www.docendo.fi](http://www.docendo.fi)

ISBN 978-952-382-680-9

Painettu EU:ssa

# Sisällys

**Alkusanat** \_9

**1. Johdannoksi** 11

Voiko ydinaseita käyttää? – Ydinaseet ja Ukrainan sota –  
Ydinaseet ja NATO

**2. Ulkoministeriön leipiin** 1974 \_19

Liturgiaa oppimassa – Valtiovierailu Kuopioon

**3. Poliittisella osastolla** 1974–1975 \_23

Aloitán huipulta – Elämää ”pääkäytävällä” – Opin sähkökieltä –  
Esimiehenä ”Dr. Finland” – Päivystän ETYKissä – Kekkonen Nobel  
– Ilkka Pastisen opissa – Pastisen uskontunnustus – Aseidenriisuntaa  
ruotsalaisittain – Pastisen tyylikoulussa

**4. Edustustoharjoittelussa ja kauppapoliittisella  
osastolla** 1976–1977 \_41

Menetetty tilaisuus – Kaupparatsut Hanoissa – Höyrykylpy  
Etelä-Vietnamissa – Vieraina uudelleen koulutusleirillä

**5. Uudestaan poliittisella osastolla** 1977–1978 \_50

UM:n hallinto yllättää – Talvitakkia ostamassa – Minua laiskottaa

**6. Washingtonin suurlähetystössä** 1978–1981 \_55

Jaakko Iloniemen opissa – Kohtaan suomettumista – SALT-sähkeitä  
– Neuvostoliiton ehdotus sotaharjoituksista – Pentagonin realistinen  
viesti – Afganistan avaa silmäni – ”Ulkopoliittinen huligaani” ja  
”Vara-Manu” käyvät kylässä – Raportoinnin karikot ja herramme  
siunaus – ”Kehitysmaapostille”

### **7. Tokion-suurlähetystössä 1981–1983 \_81**

Kieli- ja kulttuurimuurin takana – Pääministeri Nakasone kohauttaa – ”Varaministeri” ja tupailta Japanissa – Tapaan Hirohiton ja epähenkilön – Avustan dissidenttiä ja hytisen Hokkaidolla

### **8. ETYK-matkoilla Madridissa 1982–1983 \_94**

Yllättävä tarjous – ”Tämä on hävytöntä!” – En Tule Yöksi Kotiin – Kotiryssä tekemässä – Sekalainen seurakunta – Alun loppu vai lopun alku?

### **9. Poliittisella osastolla 1983–1986 \_106**

Arvio isänmaan tilasta – Loppupelit Madridissa – Ministeri ja suurlähettiläs nousukiidossa – ”Kun on ETYKistä kyse, hanat on auki” – Faabeli ja ”triple-juu” – Töttermanin salkunkantajana – Väryksen presidenttipelin avaus – Kolmoskorin vaikeat aiheet – Toisinajattelua Paasikiven hengessä – Pekurin kierros – Brysseliin NATOa hoitamaan? – Lillenumr-peili – Lohenkalastusta bernsteinilaisittain – Saunakeskustelua Suomen suunnasta – Tšernobyl, katastrofi myös Suomessa – Koiviston perintö

### **11. Geneven YK-edustustossa 1986–1988 \_136**

Huonoa herraonnea – ”Onhan meillä yya!” – ”Myrkky” Miettinen ja muut professorit – Seismologiaa – Sorsan puhe paronin hengessä – ”Uutta ajattelua” – Keikka Kaaliarolle – Aseidenriisuntaa Fidel Castron tapaan – Afrikan Stalingrad

### **12. New Yorkin YK-edustustossa 1989–1993 \_156**

Taas yllättävä tarjous – Koordinaattorina vai tyhjän panttina? – Hiljais-eloa turvallisuusneuvostossa – Euroopan hullu vuosi – Kädenvääntöä Panamasta – Aseidenriisunnan ja Afrikan pariin – Sukkulointia Euroopassa – Kirahvi kainalossa – Taas huonoa herraonnea – Pertti Paasion kysymys – Neuvostoliitto hajoaa – Ympäristösodankäyntiä – Paasikiven linjalla

## **12. Poliittisella osastolla 1993–1997 \_186**

Ydinsulkuasiain koordinaattoriksi – Strategista vientivalvontaa – ”Rauhantahtoisuuden rallatukset” – Tieto on valtaa – Oman yksikön päälliköksi – Linjanjohtajaksi – Pohjois-Irlannin palokunta – Rauhanturvaa Balkanilla – Vyöhykediplomatiaa Keski-Aasiassa – Kapteenien luona Kashmirissa – Post-Cocom-neuvottelut – Norjalainen matkasirkus – NPT: kahden kerroksen väkeä – Ydinsulkusopimusta jatketaan – Jatkopäätöstä aletaan haastaa – Aseidenriisuntadiplomatiaa Lähi-idässä – YK-turistina Japanissa – Ydinsulun murheenkryynit – NSG-diplomatiaa – Lobbaan Argentiinaa ja Brasiliaa – Ehdolla asetarkastajaksi Irakiin – Neuvottelut jalkaväkimiinojen kiellosta – Verryttelyä Genevessä, haukuttavana Brysselissä – Tarja Halonen astuu kehään – Lloyd Axworthy astuu kehään – Prinsessa Diana ei ehdi kehään – Jälkipyykkiä kotimaassa – Haastan Halosen kootut selitykset – Pienaseet YK:n asialistalle – Puheenjohtajana Buddha – ”In all its aspects” – Toisen YK-työryhmän jäsenenä – Ikiliikkuja YK:n tapaan

## **13. Suurlähettiläänä Israelissa 1998–2003 \_258**

Runeberg ja Pasikallio – Dimonan julkinen salaisuus – Suurlähettiläänä suurvallassa – ”Never a dull moment” – Ipot, deffarit ja hessut – Vihreän linjan molemmin puolin – Konfliktin kipupisteessä – Perussa, Linnassa ja vankilassa – Intifadan aikaan – Nuhdeltavana Tuomiojan puheista – Elämää intifadan varjossa – ”Moni on siitä postista kiinnostunut” – Toinen Irakin sota – ”Jasse-setää” tapaamassa – Suurlähettiläänä Kyproksella

## **14. Sapattivuosi Harvardin yliopistossa 2003–2004 \_291**

Uudenlainen tarjous – Tee-se-itse-opiskelua – Lentotukialuksella ja Japanissa

## **15. Suurlähettiläänä Kanadassa 2004–2008 \_297**

Kohtaan ”kanadisaatiota” – Vive la différence! – Tunnettaanko Suomea?

– Toteutumattomia toiveita – Raitahousuissa Bahamalla – Toiveita uusista tehtävistä – Kyprokselle YK-edustajaksi? – Nollakasit Georgiassa – ”Omatekoinen Zavidovo”

#### **16. Kauppapoliittisella osastolla 2008–2009 \_316**

Ranskalainen visiitti energiakoordinaattorina – Nimityskuvioita – Nemtsov ja ”schröderisaatio” – Itämeren putkimiehenä – Venäjän Fortum-koplaukset

#### **17. Turvallisuusneuvostokampanjan vetäjänä 2009–2012 \_326**

Miksi juuri minä? – Kampanjan painotukset – Painopisteenä Afrikka – Lupaava Etelä-Sudan – Sukellusveneet pelinappuloina? – Tuomion päivä New Yorkissa – Kampanjan opetukset

#### **18. Suurlähettiläänä Australiassa 2013–2016 \_338**

Duunarikulttuurin maassa – Australia nojaa Yhdysvaltoihin – Uusi-Seelanti sopeutuu – ”Island time” – Ministerivierailuja – ”Low maintenance” – Tuokiokuvia Tyyneltämereltä – Kunniakonsulaatteja tarvitaan

#### **19. Suunnittelu- ja tutkimusyksikössä 2016–2017 \_353**

UM:n hallinto yllättää taas – Kansainväliset vientivalvontajärjestelyt remonttiin? – ”Tappajarobotit” tapetilla – Utopiahankkeita YK:ssa

#### **20. Lopussa kiitos seisoo \_361**

Uhka-arvio ratkaisee – Ydinaseista on neuvoteltava uudelta pohjalta – NATO on Suomenkin ratkaisu

#### **Henkilöhakemisto \_367**

#### **Aakkossoppaa – luettelo kirjassa esiintyvistä lyhenteistä \_375**

# Alkusanat

**K**irkkoisä Augustinuksen mukaan ”maailma on kirja, ja ne jotka keivät matkusta, lukevat siitä vain yhden sivun”. Kokenut brittidiplomaatti Sir David Gore-Booth tiivistää diplomaattielämän olosuhdehaitat kolmeen: etäisyys kotimaasta, hygienian puute ja vaaratilanteet. Koin niistä kaikkia, mutta kahta kolmesta vain virkamatkoilla kehitysmaissa. Etäisyys kotimaasta ei koskaan haitannut; se oli tilaisuus nähdä maailmaa.



Näissä muistelmissa työni diplomaattina, matkustaminen ja perhelämä limittyvät toisiinsa. Diplomatia oli minulle kutsumusammatti, ja aseidenriisunta oli erityinen mielenkiintoni kohde. Halusin edistää Suomen turvallisuutta ja suomalaisten etua maailmalla. Tein tätä työtä parhaan kykyni mukaan yli 40 vuotta, usein kelloa katsomatta. Olin paljon poissa kotoa. Lensin viitisen miljoonaa kilometriä maapalloa riskiin rastiin. Hiilijalanjäljestäni en näe painajaisia, enkä koe ”lentohäpeää”. Annan ruotsalaisten jeesustella. He osaavat sen suomalaisia paremmin myös ulkopolitiikassa.

Vaimolleni Raijalle kuuluu kiitos siitä pitkämielisyydestä, jota hän aina osoitti kutsumusammattiani kohtaan. Pojillemme Janille ja Mikolle kuuluu kiitos siitä, että he suhtautuivat yleensä ymmärtäväisesti pitkiin poissaloihini ja muuttamiseen maasta ja koulusta toiseen. Diplomaatin lapsia koetellaan monin tavoin. Vastineeksi saa itsetuntoa, kielitaitoa ja arvokasta kokemusta vieraista oloista. Kumpikaan pojistamme ei valinnut diplomaatin uraa, mutta kumpikin on kotonaan maailmalla.

Juha Janhosta ja Matti H. Virtasta kustantamo Docendosta kiitän erinomaisesta yhteistyöstä. Oli ilo työskennellä kahden ammattilaisen kanssa. Matin napakat kysymykset ja kommentit auttoivat minua perkaamaan lukijaystävällisemmäksi sekä proosaani että aseidenriisunnan aiheeseen väistämättä liittyvää lyhenneviidakkoa. Luettelo käyttämistäni lyhenteistä löytyy kirjan lopusta. Työn edetessä tuli välillä nostalginen olo. Olin nuorena englannin kielen kääntämisen ja tulkkauksen opiskelijana Tampereen kieli-instituutissa ollut mukana kääntämässä Agatha Christien salapoliisiromaania ”Herkuleen urotyöt” Docendon emoyhtiö WSOY:lle. Meitä kääntäjiä oli 12, yhtä monta kuin urotöitäkin. En enää muista, minkä urotyön itse suomensin. Suomennoshanketta veti Matin hengessä, jos anakronismi sallitaan, kustannustoimittaja Klaus Taubert, kovan luokan ammattilainen hänkin. WSOY julkaisi käännöksemme vuonna 1971. Tämän kirjan kirjoittamisen ja julkaisuprosessin myötä olen tavallaan palannut juurilleni.

*Helsingissä 20. heinäkuuta 2023*

*Pasi Patokallio*

# 1.

## Johdannoksi

### Voiko ydinaseita käyttää?

**E**lokuun 28. päivänä 1988 todistin Kapustin Jarissa Volgogradin seudulla, kun Neuvostoliitto tuhosi ydinaseitaan.

Edessäni oli Neuvostoliiton keskimatkan ydinohjus SS-20. Se oli toistakymmentä metriä pitkä, myrkyinvihreä putkilo, aikoinaan täynnä käsittämätön määrä tuhovoimaa. Ohjuksesta oli poistettu ydinlatauksen sisältävä taistelukärki. Itse ohjus ja sen kiinteä polttoaine tuhottiin räjäyttämällä. Räjäytys jätti arolle jälkeensä valtavan kraatterin. Kyseessä oli keskimatkan ydinohjus. Niillä Neuvostoliitto oli vuosikaudet uhannut Länsi-Eurooppaa. Olin ollut ydinaseiden kanssa tekemisissä jo toistakym-

mentä vuotta, mutta vain paperilla. Nyt näin ensimmäistä kertaa omin silmin aseita, joista olin kuullut, puhunut ja kirjoittanut.

Neuvostoliitto oli aloittanut SS-20-ohjusten käyttöönoton vaihikka maaliskuussa 1976, vain puolisen vuotta Helsingissä pidetyn ETYK-huippukokouksen jälkeen. Ohjusten kantama – noin 5 000 kilometriä – olisi mahdollistanut iskut Uralin takaa Lontooseen asti alle 15 minuutissa. Ohjukset olivat myös liikuteltavia, nopeasti siirrettävissä maanteitse paikasta toiseen. Neuvostoliiton uudet ohjukset muodostivat aivan uudenlaisen uhan Yhdysvaltain NATO-liittolaisille. Yhdysvalloilla ei ollut Länsi-Eurooppaan sijoitettuna mitään vastaavaa ohjuskalustoa, jolla uhata Neuvostoliittoa.

Kun Neuvostoliitto jatkuvasti kielsi koko ongelman olemassaolon, NATO teki joulukuussa 1979 niin sanotun kaksoispäätöksen: se päätti vastata uhkaan paitsi neuvottelutarjouksella, myös omin keskimatkan ohjuksin, ellei Neuvostoliitto luovu SS-20-ohjuksistaan vuoden 1983 loppuun mennessä. Neuvottelut Neuvostoliiton kanssa alkoivat, mutta niissä ei päästy puusta pitkään. Päätös amerikkalaisten Pershing II -ohjusten sijoittamisesta oli johtanut koko läntisessä Euroopassa, myös Suomessa, laajoihin mielenosoituksiin, joita Neuvostoliitto parhaansa mukaan lietsoi. Kaikesta painostuksesta huolimatta NATO kuitenkin aloitti Pershing II -ohjusten käyttöönoton kaksoispäätöksen mukaisesti alkuvuodesta 1984. Neuvostoliitto katkaisi välittömästi neuvottelut ja jatkoi SS-20-ohjusten käyttöönottoa. Lopulta niitä oli Länsi-Eurooppaan kohdennettuina yli 400.

Neuvostoliitto palasi neuvottelupöytään vasta Gorbatšovin kaudella. Tuloksena oli vuonna 1987 solmittu INF-sopimus, jolla kiellettiin kaikki maasijoitteiset keskimatkan ydinaset. Juuri sen täytäntöönpanoa olin todistamassa Kapustin Jarissa yhtenä kutsuvieraana, koska edustin silloin Suomea YK:n aseidenriisuntakonferenssissa Genevessä.

Neuvostoliiton seuraajavaltio Venäjällä on kuitenkin keskimatkan ydinohjuksia. Se hankki niitä rikkomalla räikeästi INF-sopimusta.

Nyt Venäjä uhkailee ydinaseiden käytöllä itse aloittamassaan Ukrainan sodassa. Toistuvat uhkailut ovat muistutus siitä, että Venäjällä on asevarastoissaan muutakin kuin mitä se on tähän asti käyttänyt. Ydinaseuhkailun tarkoitus on estää länttä tukemasta Ukrainaa sotilaallisesti. Tässä Venäjä ei ole onnistunut, mutta uhkailullaan se on hidastanut lännen sotilaallisen tuen laajentamista aseisiin, joilla Ukraina voisi puolustaa ilmatilaansa tehokkaammin, iskeä sotilaskohteisiin kaukana Venäjän selustassa ja vallata takaisin omat alueensa.

Moni on ymmärrettävästi huolissaan siitä mahdollisuudesta, että Venäjä todella käyttäisi ydinaseitaan. Täysimittainen ydinsota tuhoaisi elämän valtaosasta maapalloa. Eräiden alan amerikkalaisten tiedemiesten jo vuosikymmeniä ylläpitämän ”tuomiopäivän kellon” minuuttiviisaria on paljolti Ukrainan sodan myötä siirretty lähemmäksi ydintuhoa kuin koskaan, vain 90 sekuntiin ennen keskiyötä.

Ydinaseita on viimeksi käytetty vuonna 1945. Tuho Hiroshimassa ja Nagasakissa oli kauhistuttavaa, mutta ydinaseiden käytölle oli sotilaalliset perusteensa: tapahtunut kieltämättä vauhditti Japanin antautumista. Päätös ydinaseen käytöstä saattoi jopa säästää ihmishenkiä. Amerikkalaiset uskoivat japanilaisten jatkavan fanaattista vastarintaansa, mikäli he joutuisivat valtaamaan Japanin pääsaaret tavanomaisin asein. Yhdysvaltain päätöksentekoa helpotti se, ettei kenelläkään muulla vielä ollut ydinaseita.

Aluksi ydinaseita ei koettu mitenkään ainutlaatuisiksi. Uudesta aseesta saatiin vain lisää tuhovoimaa halvalla. ”*More bang for the buck*”, kuten eräs johtava amerikkalainen poliitikko asian ilmaisi. Vasta Yhdysvaltain ydinasemonopolin murtuminen ja Neuvostoliiton vähittäinen nousu maailman toiseksi ydinasevahdiksi muutti suhtautumisen ydinaseisiin. Ydinaseet eivät enää olleet mitä tahansa aseita. Kauhun tasapaino kehittyi vähitellen 1950-luvulla, kun molemmilla supervalloilla alkoi olla riittävästi ydinaseita toistensa tuhoamiseksi. Kun myös ydinohjusten kantomatkat kasvoivat siinä määrin, että kumpikin kykeni uhkaamaan

toista omalta mantereeltaan, alettiin puhua MAD-doktriinista; makaaberi lyhenne tulee sanoista Mutually Assured Destruction, molemminpuolinen varma tuho.

MAD voisi pahimmassa tapauksessa käynnistyä yhdenkin ydinaseen käytöstä, myös vahingossa. Vastaiskujen kierre saattaisi lopulta johtaa molemminpuoliseen tuhoon, jossa kuolonuhrien määrä laskettaisiin sadoissa miljoonissa. Onnettomuuksista tai vääristä hälytyksistä johtuneita läheltä piti -tilanteita tunnetaan vuosikymmenten varrelta useita, mutta yhtään ydinasevaltion poliittisen johdon määräämää tarkoituksellista ydinaseiskua ei ole nähty Hiroshiman ja Nagasakin jälkeen. Lähinnä tuhokierteen käynnistymistä oltiin Kuuban kriisissä lokakuussa 1962.

Uusien ydinasevaltojen ilmestyminen maailmankartalle on lisännyt kauhun tasapainoon uusia osapuolia, mutta ei ole olennaisesti muuttanut perusasetelmaa. Ajan kulumisen ja kasvanut tietoisuus ydinaseiden käytön seurauksista on vain nostanut ydinaseiden käyttökynnystä. Kauhun tasapaino lienee osaltaan estänyt täysimittaisen sodan syttymisen Intian ja Pakistanin välille. Pohjois-Korea uhkailee ydinaseellaan Yhdysvaltoja ja sen liittolaisia Etelä-Koreaa ja Japania ikään kuin ydinase olisi mikä tahansa ase, mutta se tietää itsekin, että ydinaseen käyttö johtaisi Pjongjangin nykyhallinnon tuhoon. Lähi-idässä tieto Israelin ydinaseesta ei estänyt sen paremmin kuuden päivän sotaa vuonna 1967 kuin Egyptin hyökkäystä vuonna 1973, koska vastapuoli oli valmis ottamaan riskin, että Israelille ydinase on ”vain” sen olemassaolon tae, pelote sellaisten vihollisten varalta, joilla itsellään on ydinaseita. Iranin tavoite taas on hankkia ase, joka jo on sen päävihollisilla, Yhdysvalloilla ja Israelilla. Kehitys, jos näin voi ylipäätään sanoa, voi vielä johtaa kauhun tasapainoon Lähi-idässäkin.

## Ydinaseet ja Ukrainan sota

Suurimman tuhovoiman omaavien, pitkän kantaman strategisten ydinaseiden käytöstä Ukrainassa ei olisi Venäjälle minkäänlaista sotilaallista hyötyä. Venäjän tarkoituksena on valloittaa Ukraina takaisin osaksi imperiumiaan, ei tuhota sitä elinkelvottomaksi. Moni kantaakin eniten huolta niin sanotun taktisen ydinaseen mahdollisesta käytöstä. Venäjällä on arsenaalissaan myös lyhyen kantaman, kilotonniluokan ydinaseita, jotka on tarkoitettu käyttöön taistelukentällä. Tällaisen ydinaseen käyttö Itä-Ukrainassa aiheuttaisi suurta tuhoa, mutta Ukrainan mitassa sittenkin vain pienellä alueella, ja rintamalinjan läheisyyden vuoksi sen molemmin puolin. Kun Euroopassa yleensä tuulee lännestä itään, olisi todennäköistä, että ydinlaskeumasta valtaosa leviäisi hyökkääjän itsensä puolelle. Taktisen ydinaseen käyttö tuskin riittäisi murtamaan Ukrainan koko puolustusta, saati sen armeijan ja kansan jo osoittamaa taistelutahtoa.

Venäjä ei voi voittaa Ukrainan sota ydinasein. Minkä tahansa ydinaseen käyttö johtaisi juuri siihen, mitä Venäjä eniten pelkää: Yhdysvaltain ja NATO:n suoraan osallistumiseen Ukrainan sotaan. Yhdysvallat on jo varoittanut ”katastrofaalisista seurauksista”, mikäli Venäjä käyttäisi ydinasetta Ukrainassa, ja on ilmoittanut vastaavansa tällaiseen eskalaatioon. Yhdysvallat tuskin vastaisi ydinasein, mutta massiivinen isku konventionaalisiin aseisiin Ukrainan aluetta miehittävien Venäjän joukkojen tuhoamiseksi olisi hyvin mahdollinen. Varoitus vastaiskusta on joka tapauksessa uskottava. Pelissä olisi paitsi NATO:n ydinasepelotteen myös Yhdysvaltain ydinasevahdin globaali uskottavuus.

Ydinaseen käytöllä olisi arvaamattomia seurauksia ennen muuta Venäjälle itselleen. Venäjä joutuisi avoimeen konfliktiin koko lännen kanssa. Venäjä rikkoisi tabun, joka on ollut voimassa lähes 80 vuotta, ja joka on juuri kirjattu kaikki ydinaseet kieltävään YK-sopimukseen. Ukrainan sota on jo tehnyt Venäjästä hylkiön lännessä. Ydinaseen käyttö tekisi siitä hylkiön myös muun maailman silmissä.

Ydinasevallat Kiina ja Intia eivät ole tuominneet Venäjän hyökkäystä Ukrainaan, mutta ne ovat jokseenkin suoraan varoittaneet Venäjää ydinaseiden käytön seurauksista. Ydinaseen käytöllä Venäjä rikkoisi lisää kansainvälisiä sitoumuksiaan. YK:n peruskirja sekä Euroopan yhteistyö- ja turvallisuusjärjestö ETYJin periaatteet saisivat romukopassa seuraava ydinsulkusopimuksesta ja täydellisestä ydinkoekielto- sopimuksesta, puhumattakaan sinne jo aiemmin viskatusta vuoden 1994 Budapestin muistioista, jolla Venäjä, Yhdysvallat ja Iso-Britannia sitoutuivat kunnioittamaan Ukrainan suvereniteettia ja alueellista koskemattomuutta vastineeksi siitä, että Ukraina luopui alueelleen jääneistä entisen Neuvostoliiton ydinaseista. Budapestin muistion Venäjä romutti jo 2014 Krimin miehityksellä ja lietsomalla sodan Itä-Ukraina- an.

Moraaliset tai oikeudelliset näkökohdat eivät kuitenkaan ole tähän mennessä painaneet presidentti Vladimir Putinin tai hänen hallintonsa päätöksenteossa, ja tuskin painavat jatkossakaan. Putin ja hänen lähipiirinsä ovat ideologialtaan isovenäläisiä imperialisteja. He toimivat oman maailmankuvansa puitteissa rationaalisesti ja tarvittaessa joustavasti. Kun paraatimarssi Kiovaan ei onnistunut, vision toteuttamiseksi vaihdettiin taktiikkaa: Venäjä ryhtyi säälimättömään uuvutussotaan. Venäjä laskee sen varaan, että se kykenee jatkamaan sotaa kauemmin kuin Ukraina ja voittamaan, kunhan lännen sotilaallinen tuki Ukrainalle ei pääse kasvamaan liian tehokkaaksi. Lännen uhkaaminen ydinaseiden käytöllä tämän estämiseksi on rationaalista. Ydinaseiden käyttäminen ei olisi.

Myös ydinaseiden sijoittaminen lähemmäs länttä, Valko-Venäjälle, sopii kuvaan. Näin voidaan Ukrainan sodan varjolla uhkailla länttä lähempää, vaikka Venäjän todellinen tarkoitus lienee liittää Valko-Venäjä entistä tiiviimmin imperiumiinsa senkin varalta, että Venäjä joutuisi lopulta vetäytymään Ukrainasta.

Monet tuntuvat silti pelkäävän, että Putin ei toimi rationaalisesti, vaan osoittautuu lopulta mielipuleksi, joka päättää käyttää ydinasetta voittaakseen Ukrainan sodan. Onneksi hän ei voisi tehdä tällaista

päätöstä yksin. Hän tarvitsisi siihen sotilasjohdon myötävaikutuksen. Sotilasjohdon ja Putinin lähipiirin itsesuojeluvaisto todennäköisesti toimisi, vaikka Putinin ei toimisikaan. Komentoketjun alemmilla portailla ei välttämättä edes toteltaisi näin kohtalokasta käskyä. Sotaa ei käytä Venäjällä. Venäjän valtion olemassaolo ei ole Ukrainan sodan takia uhattuna. Ydinaseiden käytölle ei olisi perusteita edes Venäjän oman sotilasdoktriinin nojalla. Sotilasjohto ymmärtäisi, että Yhdysvallat vastaisi sotilaallisesti mihin tahansa ydinaseiden käyttöön. Siinä tilanteessa Putinin syrjäyttäminen tavalla tai toisella olisi sotilasjohdolle ja Putinin lähipiirille rationaalisempi vaihtoehto kuin ottaa ennen näkemätön riski sodasta voimavaroiltaan joka suhteessa vahvempaa vihollista, Yhdysvaltoja, NATOa ja koko länttä vastaan.

## Ydinaseet ja NATO

NATOssa ydinaseet on tarkoitettu ennen muuta pelotteeksi. Pelotteen uskottavuuden takaa se, että NATO:n ydinasevaltojen omat ydinaseet ovat samalla osa NATO:n integroitua puolustussuunnittelua. Ydinasepelote on palvellut NATO:n jäsenmaiden turvallisuutta yli 70 vuotta. Neuvostoliitto tai Venäjä ei ole koskaan uskaltanut hyökätä yhtenkään NATO:n jäsenmaahan. Ukrainan sota on osoittanut, että NATO:n ydinasepelote toimii. Se on osaltaan mahdollistanut lännen aseellisen Ukraina-avun vähittäisen kasvattamisen Venäjän uhkailusta huolimatta. Samalla Ukrainan sota on osoittanut, että NATO:n ydinasepelote suojaa Venäjän hyökkäykseltä vain niitä, jotka kuuluvat sen piiriin. Suomi NATO:n jäsenenä on jo pelotteen piirissä. Ruotsin NATO-jäsenyys ei ole tätä kirjoitettaessa vielä toteutunut. Ruotsi on kuitenkin Yhdysvaltain antamin kahdenvälisin turvatakuin käytännössä ydinasepelotteen piirissä.

Suomettumisen perintönä monilla Suomessa oli pitkään vääristynyt kuva sekä NATOsta että ydinaseista. Siviilien johtama demokraattisten länsimaiden puolustusliitto nähtiin ”sotilasliittona”. Kaikki ydinaseet



kieltävälle YK-sopimukselle riitti retorista kannatusta aina Marinin hallituksen ohjelmaa myöten, vaikka oli päivänseivää, että yksikään ydinasevalta ei siihen liity – kaikista epätodennäköisimmin Venäjä, jonka koko suurvalta-asema on ydinaseiden varassa.

Venäjän aloittama hyökkäyssota Ukrainassa muutti suomalaisten valtaenemmistön NATO-kannan. Sen seurauksena myös eduskunnan, hallituksen ja presidentin kanta muuttui.

NATO-jäsenyyden myötä ydinaseista ja niiden luomasta pelotteesta tuli olennainen osa Suomen puolustusta. Eräät NATO-jäsenyyden entiset vastustajat pyrkivät silti rajaamaan Suomen osallistumista NATO:n ydinasepelotteen ylläpitämiseen. Erkki Tuomiojan ja muiden samanmielisten perustama Ydinaseiden seurantaryhmä ilmoitti maaliskuussa 2023 julkistamassaan suosituksessa, että Suomen ei ole tarpeen osallistua NATO:n vuotuisiin ydinsotaharjoituksiin muutoin kuin mahdollisesti tarkkailijana. Ydinasepelotteen uskottavuuden kannalta on kuitenkin olennaista, että ydinaseiden käyttöä harjoitellaan. Kun NATO:n ydinasepelote suojaa myös Suomea, on Suomen oman edun mukaista osallistua ydinsotaharjoituksiin ja näin osaltaan ylläpitää pelotteen uskottavuutta.

# Ulkoministeriön leipiin 1974

**S**itä, mitä edellä kirjoitin ydinaseista ja itänaapuristamme, en olisi voinut kirjoittaa edes erittäin salaiseksi luokiteltuun muistioon silloin, kun aloitin urani ulkoministeriön virkamiehenä. Urani olisi loppunut lyhyeen. Toisaalta en olisi tuolloin voinut edes kuvitella, että koskaan kirjoittaisin noin kerettiläisen muistion.

Tämän kirjan kehyskertomus on Suomen vähittäinen vapautuminen Kekkosen ajan suomettumisesta ja paluusta länsimaisten demokratioiden joukkoon, pitkä tie YYA-sopimuksesta NATOon. Samalla se on oma kasvukertomukseni siitä, miten vasemman laidan demarista kuoriutui länsimaisia arvoja puolustava konservatiivi.

Oma punainen lankani Suomen ulkosuhteiden monenkirjavaluussa kudelmassa oli aseidenriisunta yli neljäkymmenen vuoden ajan. Aseidenriisunta on keino edistää turvallisuuspoliittisia tavoitteita diplomatian keinoin. Niin on myös asevalvonta. Käsitteet menevät päällekkäin. Useimmiten kansainvälisissä aseidenriisuntaneuvotteluissa on kyse aseiden tai niiden käytön valvomisesta tai rajoittamisesta, harvemmin itse aseiden vähentämisestä, saati riisumisesta kokonaan. Näin on varsinkin Yhdistyneiden Kansakuntien piirissä. YK:ssa aseidenriisunta tarkoittaa siitä puhumista.

## Liturgiaa oppimassa

Aloitin ulkoministeriössä joulukuun alusta 1974. Sen vuoden kansainvälisten asioiden valmennuskurssilta, niin sanotulta Kavakulta, oli valittu ministeriöön 14 uutta virkamiestä. Kurssin pääopettajana toimi presidentti Urho Kekkosen luottomies, professori Keijo Korhonen. Hän oli juuri siirtynyt ulkoministeriön poliittiselta osastolta Helsingin yliopistoon. Ministeriötä edusti kuraattori, suurlähettiläs talon varhempaa vuosikertaa. Hän oli juuri saanut nimityksen ”postille” ja laski päiviä siihen, milloin taas pääsisi ”ulos”. Opimme pian, että UM:stä puhuttiin ”talona” ja ulkomaanpaikoista ”posteina”. Kun postille päästiin, päästiin ”ulos”. Talossa kurssimme kuraattorista juoruttiin miehenä, jolla oli viskipullo pöytälaatikossa. Juorut ja viina ovat erottamaton osa suomalaista diplomatiaa.

Kurssin avasi Katajanokan Kasinon Karimo-salissa ulkoministeri Ahti Karjalainen. Varmaan hän teroitti meille Paasikiven-Kekkosen linjan, luottamuksellisten idänsuhteiden ja Suomen rauhantahtoisen ja aktiivisen puolueettomuuspolitiikan tärkeyttä. Kuuntelin liturgiaa puolella korvalla. Katselin totisten kenraalien muotokuvia salin seinällä. Jännitti.

Elimme tietämättämme syvimmän suomettumisen aikaa. Kursioshjelman maagiset kirjainyhdistelmät olivat YYA, ETYK ja PYV.

Neuvostoliiton kanssa solmittu ystävyys-, yhteistyö- ja avunantosopimus oli Suomen ulkopolitiikan perustaa, joillekin sen ainoa perusta. Kekkoslainen ulkopolitiikka takasi isänmaan turvallisuuden, kärkihankkeinaan Euroopan turvallisuus- ja yhteistyökonferenssi ja Pohjolan ydinaseeton vyöhyke. Maanpuolustuksen rooli häivytettiin taka-alalle hieman häpeillen. Arvoista ei puhuttu. Suomesta ei puhuttu länsimaisena demokratiana, korkeintaan pohjoismaisena demokratiana. Viro oli henkisen tapahtumahorisontin tuolla puolen, unohdettu osa ikuisena pidettyä Neuvostoliittoa. Baltia näkyi vain maantieteenä, paikkana, jossa Yleisradion säätiedotusten mukaan matalapaine oli aina täyttymässä.

Maailmalla tahdin määräsi supervaltioiden, Neuvostoliiton ja Yhdysvaltojen, suhteiden kehitys. Päivän sana oli *detente*, liennytyks. Eurooppa oli sen näyttämö. Muutoin Eurooppa oli taloutta, EEC:tä. Kurssilaisille esitellyssä maailmankuvassa Neuvostoliitto oli paitsi toinen supervaltta myös Suomen tärkein naapuri. Kaukana kakkosena tulivat pohjoismaat ja kolmosena – ajan palmelaisuuden hengessä – kolmas maailma. Vastikkeettomat tulonsiirrot ulkomaille olivat kehitysapua; myöhemmin ne sievisteltiin kehitysyhteistyöksi. Tansania oli henkisesti lähempänä kuin Tallinna. Liennytykseen Yhdysvaltoja tarvittiin, muussa suhteessa siitä jäi kielteinen kuva. Elettiin Vietnamin sodan viimeisiä aikoja. YK oli paljon esillä. NATO ja Varsovan liitto olivat molemmat sotilasliittoja, lännen demokratiat ja idän diktatuurit ikään kuin samalla viivalla.

## Valtiovierailu Kuopioon

Elettiin umpipoliittista 1970-lukua. Diplomaattikurssilla piti olla edustettuna koko puoluepoliittinen kirjo oikealta ääriveremmalle. Meidät oli jo valintavaiheessa jyvitetty puoluepoliittisesti, vaikka monet meistä eivät tätä aluksi tajunneet, en minäkään. Minut oli jyvitetty vasemmalle, tulinhan sosialidemokraattien linnakkeena tunnetulta Tampereen rauhantutkimuslaitokselta. Jäsenkirjaa minulla ei koskaan ollut. Minusta vasemmalle tässä jaossa taisi jäädä vain yksi. Hän oli tehnyt töitä kom-

munistien peitejärjestö SKDL:n lehden Kansan Äänen toimittajana Vaasassa.

Niitä, joista ei oikein saatu selvää, pidettiin ”pupoina”, puolueettomina porvareina. Kurssitoverimme, kansanedustaja Lasse Lehtinen yritti joskus provosoida Korhosta ja muita luennoitsijoita. Hän ei ollut tulossa taloon. Me muut olimme kovin kesyjä kyseenalaistamaan. Itselläni ei ollut ulkopoliittikkamme liturgiaan huomauttamista.

Lasse järjesti kurssilaisille omilla kontakteillaan junamatkan kotikaupunkiinsa Kuopioon. Diplomaatin alut pääsivät tutustumaan muuhun Suomeen. Saimme valtiovieraiden kohtelun. Kurssiohjelman osana meitä vietiin tutustumaan metsäteollisuuteen Kuusankoskella ja Karhulassa.

Maataloustuottajien keskusliitto MTK pääsi indoktrinoimaan meitä vierailulla Valion Pitäjänmäen tehtaille. Suomi oli vielä metsäteollisuuden vientikartellien (Finnpap, Finncell, Finnboard) ja MTK:n ohjaileman protektionistisen maatalouspolitiikan maa. Tuontimenoita sai vain jouluna. Pasta oli makaronia, jossa ei ollut pöläystääkään durumvehnää. Tuoretta parsaa tuskin tunnettiin. Vasta Suomen EU-jäsenyys kaksikymmentä vuotta myöhemmin avasi tavallisille suomalaisille keittiön ikkunat Eurooppaan.

Pidin päiväkirjaa urani alkupäivistä aina 1990-luvun alkupuolelle asti, ja aika ajoin sen jälkeen. Uunituore diplomaatti kun olin, kirjoitin päiväkirjani ensimmäisen sivun oikeaan ylälaitaan Talleyrand-sitaatin: ”*Surtout point de zèle*”. Vapaasti käännettynä: ”Älä hötkyile”.

Täytyy myöntää, että noudatin Talleyrandin neuvoa liian harvoin. Charles de Talleyrand-Périgord oli tunnettu taitavasti ajoitetuista takin-käännöistään. Minä en aina osannut, enkä edes halunnut nähdä ajan merkkejä.

Pitkän ja monenkirjavan uransa aikana Talleyrand edusti diplomaattina myös Napoleonin muutaman vuoden. Napoleonin arvio omasta ulkoministeristään oli jokseenkin karu: paskaa silkkisukassa. Karuja ovat omatkin arvioni eräistä korkeista esimiehistäni, etenkin ulkoministereistä Väyrynen ja Halonen. Presidentti Halonen ei saa sen enempää armoa.

# Elävästi kirjoitetut, diplomaattiset muistelmat

Patokallion muistelmat ottavat terävästi kantaa ulkoministeriön toimintaan, kärkipoliitikkoihin sekä Suomen ja maailman tapahtumiin Kekkosen ajasta aina Ukrainan-sotaan asti. Saat ohessa myös rautaisannoksen ajankohtaista ydinasetietoutta.

Teos on lähihistoriaa avaava lukuelämys kaikille, joita kiinnostavat kokeneen diplomaatin arviot Suomen roolista kansainvälisessä politiikassa. Siinä seurataan ainutlaatuisen läheltä asevalvonnan maailmaa ja sitä, kuinka Suomen etuja sekä turvallisuutta edistettiin neuvotteluissa ympäri maailmaa. Asialistalla ovat niin ydinsulku, kemialliset aseet, ydinasettomat vyöhykkeet, ympäristösodankäynti kuin strateginen vientivalvonta ja surullisen kuuluisa Itämeren kaasuputki.

Patokallio todisti paikan päällä Neuvostoliiton ydinaseiden hävittämistä Kapustin Yarissa ja kuunteli Fidel Castron sotaista puhetta aseidenriisuntakonferenssissa Havannassa. Tarja Halosen kanssa Patokallio otti tiukasti yhteen asevientiluvista ja kohutuista jalkaväkimiinoista. Heillä oli myös erimielisyyksiä, kun Patokallio kampanjoi Suomea YK:n turvallisuusneuvostoon ulkoministeri Alexander Stubbin erityisedustajana.

Suurlähettiläs **Pasi Patokallio** (s. 1949) edusti Suomea monissa kansainvälisissä asevalvontaneuvotteluissa. Hän palveli yli neljäkymmentävuotisella urallaan Suomen edustustoissa Washingtonissa, Tokiossa, Genevessä ja New Yorkissa, ja toimi Suomen suurlähettiläänä Israelissa, Kanadassa ja Australiassa.

